

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Tišina

John Zerzan

John Zerzan
Tišina
2007.

John Zerzan, *Silence* (2007), *Future Primitive Revisited*, Feral House, 2012. Džon Zerzan, *Sumrak mašina*, Službeni Glasnik, Beograd 2009, str. 215-227.
Preveo Aleksa Golijanin, 2007. anarhija-blok45.net1zen.com

anarhisticka-biblioteka.net

2007.

nisu potrebni učitelji.³²

Najjače strasti sazrevaju tiho, u najvećoj dubini. Kako bismo inače najrečitije izrazili poštovanje prema mrtvima, najbolje preneli intenzivnu ljubav, došli do svojih najdubljih misli i vizija ili na najdirektniji način okusili neiskvareni svet? U ovom ojađenom predelu, tuga nas je učinila „nevinijim“, pisao je Maks Horkhajmer.³³ Tišina možda još više – kao utešiteljka, saveznica i naše najjače uporište.

³²Alex Wayman, „Two traditions of India – truth and silence“, *Philosophy East and West* 24 (October 1974), pp 389-403.

³³33. Max Horkheimer, *Dawn and Decline: Notes 1926-1931 and 1950-1969* (New York: Seabury Press, 1978), p. 140.

sta, a to znači, od sfere neposrednosti. Za razliku od vremena, koje tako dugo služi kao mera otuđenja, tišina ne može biti isparcelisana ili pretvorena u sredstvo razmene. To je razlog zašto nam može poslužiti kao utočište od neprekidnosti vremena. Negde na početku Vagnerovog *Parsifala*, Gurnemanc peva: „Ovde vreme postaje prostor.“ Tišina izmiče toj primarnoj dinamici dominacije.

I evo nas sada u utrobi Mašine, koja nas zaglušuje svojim bezbrojnim napadima na tišinu i toliko toga drugog, s posledicama koje sežu veoma duboko. Ton koji ljudi u Severnoj Americi najčešće mrmrljaju ili pevuje je Si (C), što odgovara frekvenciji električne mreže od 60 MHz; u Evropi se „prirodno“ pevui povišeno Sol (Gis/ G#), što odgovara frekvenciji od 50 MHz. Možda ćemo u toj globalnoj, sve homogenijoj Zoni Buke uskoro biti još dublje harmonizovani. Piko Ajer govori o svom „sve jačem utisku da ceo svet, u isti glas, peva istu pesmu, samo na stotinama različitih naglasaka.“³⁰

Moramo se odupreti tom nasrtaju standardizacije, njene informatičke buke i ubrzane, površne „komunikacije“. Moramo reći NE toj neumoljivoj, kolonizatorskoj prodornosti ne-tišine, koja napada sva preostala ne-mesta. To nasilje, sa svojim kazaljka koje prate porast decibela i širenje njihovog zagađujućeg opsega, predstavlja tačnu meru degradacije koju masovno društvo nosi sa sobom.

Tišina sve to odbacuje i otvara se kao zona u kojoj možemo obnoviti svoja bića. Ona se sabira u prirodi i može nam pomoći da se i sâmi saberemo za bitke koje će okončati našu izmeštenost. Tišina je moćno sredstvo otpora, nečujni ton koji može prethoditi pobuni. Najzad, to je ono čega su se robovlasnici oduvek najviše plašili.³¹ U različitim azijskim duhovnim tradicijama, *muni*, neko ko se zavetovao na ćutanje, smatra se za osobu obdarenu najvećim sposobnostima i nezavisnošću; na putu ka prosvetljenju, takvima

³⁰Pico Ayer, *The Global Soul* (New York: Knopf, 2000), p. 271.

³¹Mark M. Smith, *Listening to Nineteenth-Century America* (Chapel Hill: The University of North Carolina Press), p. 68.

„Voda: Ko je to?

Kapetan: Njeno ime je Tišina.

Voda: Beskorisno! Napolje s njom! Na krst je razapnite!“

— Thomas Merton, *The Strange Islands*; „The Tower of Babel: A Morality“, 1957.

Tišina je nekada, na različite načine, bila sastavni deo osamljivanja. Danas je odsustvo tišine to koje svet čini sve praznijim i izolovanijim. Njeni izvori su napadnuti i opustošeni. Mašina nastavlja svoj globalni marš, a tišina se svodi na sve uže pojaseve u koje još nije prodrila buka.

Civilizacija je zavera buke, koja treba da obavije nelagodnu tišinu. Veliki ljubitelj tišine, Vitgenštajn, bio je svestan značaja njenog gubitka. Bučna sadašnjost je doba sve kraćih intervala pažnje, erozije kritičkog mišljenja i sve manje sposobnosti za duboko proživljena iskustva. Tišinu je, kao i tamu, sve teže pronaći; ali, misli i duh vape za njihovom podrškom.

Naravno, ima različitih vrsta tišine. Na primer, tu je iznuđena ili dobrovoljna tišina straha, tuge, poslušnosti ili zavere (kao u sloganu iz kampanje za borbu protiv SIDE, „Ćutanje = Smrt“), što su često povezana stanja. I priroda se progresivno učutkuje, kao što je to pokazala Rejčel Karson u svojoj proročkoj knjizi *Silent Spring* (Rachel Carson, 1962; smatra se da širenje ekološke svesti i pokreta počinje s tom knjigom; nap. prev.). Ali, prirodu je nemoguće potpuno učutkati, što je možda razlog zašto neki smatraju da je treba uništiti. „Na delu je prigušivanje prirode, što obuhvata i našu prirodu“, zaključio je Hajdeger.¹ Zato treba dopustiti tišini da progovori, upravo kao tišina. Najzad, ona i dalje često govori glasnije od reči.

Nema oslobođenja ljudi, bez izbavljenja prirode, a tišina je obavezni deo tog pokušaja. Velika tišina svemira izaziva nemo divlje-

¹Martin Heidegger, *What is a Thing?* (Chicago, Henry Regnery Company, 1967), p. 288.

nje, nad kojim je meditirao i Lukrecije, negde u I veku pre n. e.: „Pre svega, zamislite se nad čistom, jasnom bojom neba i nad svime što ono obuhvata: zvezdama, rasutim svuda, nad mesecom i suncem, u njihovom neuporedivom sjaju. Kada bi se svi ti predmeti danas ukazali nama smrtnicima po prvi put, ako bi nam iskršli pred očima neočekivano i iznenada, na šta bismo mogli ukazati kao na čudesnije od te celine, čije postojanje ljudska mašta možda ne bi ni pokušavala da shvati?“²

Dole na zemlji, prirodu ispunjava tišina. Godišnja doba se smenjuju u njenom ritmu; noću, ona obavija planetu, iako danas u mnogo manjoj meri nego nekada. Neki delovi prirode podsećaju na velike basene tišine. Opis Maksa Pikarda zvuči kao prava poezija: „Šuma podseća na veliki izvor tišine, iz kojeg ona ističe u tankom, sporom mlazu i ispunjava vazduh svojom blistavošću. Planine, jezera, polja i nebesa, kao da samo čekaju na neki znak da bi izlili svoju ogromnu tišinu na sve te bučne stvari u gradovima ljudi.“³

Tišina nije samo „odsustvo nečeg drugog“.⁴ Tačnije, naše težnje se okreću ka toj dimenziji, ka njenim asocijacijama i posledicama. Iza zahteva za obnovom tišine nalazi se želja za novim početkom na planu percepcije i kulture.

Zen podučava da se „tišina nikada ne menja“.⁵ Ali, možda ćemo postići bolji uvid ako se okrenemo od generalizujuće izmeštenosti kasnog moderniteta. Nema sumnje da je tišina kulturno uslovljena i da se zato doživljava na različite načine. Ipak, kao što tvrdi Pikard, ona nas suočava s „prvobitnim bićem svega što postoji“,⁶ tako što nam stvari otkriva direktno i neposredno. Tišina je primarni susret

²Navedeno u Pierre Hadot, *The Veil of Isis*, translated by Michael Chan (Cambridge, MA: Belknap Press, 2000), pp 212-213.

³Max Picard, *The World of Silence* (Chicago: Henry Regnery Company, 1952), p. 139.

⁴Bernard P. Dauenhauer, *Silence: The Phenomenon and Its Ontological Significance* (Bloomington: Indiana University Press, 1980), p. vii.

⁵Chang Chung-Yuan, *Original Teachings of Ch'an Buddhism* (New York: Vintage, 1971), p. 12.

⁶Picard, op.cit., p. 22.

ru tišine, kao i Helderlin, njegova najvažnija referenca, posebno iz *Poslednjih himni*.²⁶ Ta nezasita žudnja, koju je Helderlin tako snažno izrazio, ne stremlji samo prvobitnoj, tihoj celovitosti, već i sve jasnijoj svesti da jezik mora priznati kako nastaje iz gubitka.

Vek i po kasnije, Semjuel Beket je koristio tišinu kao alternativu jeziku. U *Krapovoj poslednjoj traci* i drugim delima, on insistira na ideji da je sav jezik zapravo jezički eksces. Beket se žalio kako „u šumi simbola nema ni trenutka mira, sve dok se ne pokidaju velovi kojima jezik obavija tišinu.“²⁷ Nortrop Fraj je smatrao da je jedini cilj Beketovog dela „bio upravo obnova tišine.“²⁸

Naše najtelesnije, za zemlju vezano biće najbolje shvata ograničenja jezika, tačnije, neuspeh celog projekta predstavljanja. U tom stanju, najlakše je shvatiti ograničenja jezika i činjenicu da smo od neposrednosti udaljeni uvek za dužinu reči. Kafka je pisao o tome u „Kažnjeničkoj koloniji“, gde je štamparska presa prikazana kao instrument za mučenje. Za Toroa, „istinsko društvo je najbliže usamljenosti, kao što i najbolji govori konačno tonu u tišinu.“²⁹ Nasuprot tome, masovno društvo ukida šanse za autonomiju, kao što steže obruč i oko tišine.

Helderlin je smatrao da nas jezik odvlači u vreme, ali da nas tišina zadržava nasuprot njemu. U tišini, vreme raste; čini se da više ne teče, već da čeka. Njegove dimenzije kao da gube granice: prošlost, sadašnjost i budućnost nisu tako oštro podeljene.

Ali, tišina je promenljivo tkivo, a ne neka jednolična masa ili apstrakcija. Njena svojstva se nikada ne udaljavaju previše od kontek-

²⁶Emery Edward George, *Hölderlin's „Ars Poetica“: A Part-Rigorous Analysis of Information Structure in the Late Hymns* (The Hague: Mouton, 1973), pp 308, 363, 367.

²⁷Samuel Beckett, „German Letter“ od 9. jula 1937, navedeno u C. J. Ackerley and S.E. Gontorski, *The Grove Companion to Samuel Beckett* (New York: Grove Press, 2004), p. 221.

²⁸Northrup Frye, „The Nightmare Life in Death“, navedeno u J. D. O'Hara, editor, *Twentieth Century Interpretations of Malloy, Malone Dies, and The Unnamable* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1970), p. 34.

²⁹Thoreau, op.cit., p. 241.

Put kroz tišinu ne vodi samo do prirode. Sioran ukazuje na tajne koje krije ćutanje stvari: „Svi predmeti govore jezikom koji se može dešifrovati samo u potpunoj tišini.“²² U knjizi *The Body's Recollection of Being*, Dejvid Majkl Levin nas savetuje da „naučimo kako da razmišljamo telom... i u tišini oslušujemo telesno proživljena iskustva.“²³ U sferi međuljudskih odnosa, ćutanje je često plod saosećanja i znak da smo shvaćeni, bez reči – i to mnogo dublje nego uz njihovu pomoć.

Američki urođenici su izgleda oduvek pridavali veliki značaj tišini i direktnom iskustvu. U njihovim kulturama ćutanje je, po pravilu, znak poštovanja i skromnosti. Ono se nalazi i u središtu Potrage za vizijom, perioda u kojem se pojedinac osamljuje, gladije i zbližava sa zemljom, da bi otkrio svoj životni put i svrhu. Norman Holendi, iz naroda Inuit, tvrdi da tiho stanje smirenosti, zvano *inuinaqtuk*, donosi mnogo bolji uvid nego snevanje.²⁴ Urođenički iscelitelji su često naglašavali značaj tišine kao podrške mirovanju i nadi, dok je nepomičnost neophodna za uspeh u lovu. Urođeničko uvažavanje tišine verovatno izvire iz te potrebe za pažnjom i smirenošću.

Tišina seže unazad sve do stanja potpunog prisustva i prvobitne zajednice, pre nego što je simboličko potisnulo i tišinu i prisutnost. Ona prethodi „jedinstvu predstavljanja“,²⁵ koje uvek nastoji da „utiša“ tišinu i zameni je beskućništvom simboličkih struktura. Latinski koren sâme reči, *silere* (Zerzan polazi od engleskog *silence*; nap. prev.), što znači *ne govoriti ništa*, povezano je sa *sinere*, što znači *dopustiti boravak na nekom mestu*. Odvučeni smo na mesta na kojima jezik najčešće ostaje suštinski nem. Pozni Hajdeger je uvažavao sfe-

²²E. M. Cioran, *Tears and Saints*, translated by Ilinca Zarifopol-Johnson (Chicago: University of Chicago Press, 1995), p. 53.

²³David Michael Levin, *The Body's Recollection of Being* (Boston: Routledge, 1985), pp 60-61.

²⁴Norman Hallendy, *Inuksuit: Silent Messengers of the Arctic* (Toronto: Douglas & McIntyre, 2000), pp 84-85.

²⁵Emmanuel Levinas, *Proper Names*, translated by Michael B. Smith (Stanford CA: Stanford University Press, 1996), p. 4.

bića sa samim sobom; ona je tako povezana sa sferom postanka.

U industrijski zasnovanoj tehnosferi, Mašina je skoro uspela da protera smirenost. Trebalo bi napisati posebnu „prirodnu istoriju“ tišine kao ugrožene vrste. Modernitet zaglušuje. Buka, kao i tehnologija, ne sme da uzmakne ni korak – što nikada i ne čini.

Prema Pikardu, ništa nije toliko promenilo ljudski karakter kao gubitak tišine.⁷ Toro je tišinu smatrao „neprikosnovenim azilom“, nezamenljivim utočištem, koje se mora odbraniti.⁸ Tišina je neophodna brana nadiranju zvuka. Manipulativna masovna kultura zazire od nje i gleda je sa odstojanja, kao na oblik otpora, upravo zato što ne pripada ovom svetu. Mnogo toga se još uvek može čuti u pozadini koju pruža tišina; to utire put autonomiji i mašti.

„Čula se otvaraju u tišini“, pisao je Žan-Lik Nansi.⁹ Njoj treba prići kao sastavnom delu sveta i osetiti je celim telom, u najtišem središtu bića. Ona može da osvetli našu telesnost, što kvalitativno odudara od žiga mašine, koji tako odlučno nastoji da nas izmesti iz tela. Tišina nam može pružiti veliku podršku u oslobađanju od „informatičke zavisnosti“, koja hara ovim društvom.¹⁰ Ona oslobađa prostor u kojem možemo doći k sebi, do toga da uopšte shvatimo šta zaista jesmo. S njom možemo osetiti pravu dubinu sveta, u ovom sve tanjem i jednoličnijem tehnopejsažu.

Svedočanstva o odnosu filozofije prema tišini uglavnom su sumorna i mogu poslužiti kao još jedna ilustracija njenog opšteg neuspeha. Sokrat je u tišini video oblast besmislenog, dok je Aristotel tvrdio kako ćutanje izvire iz oholosti.¹¹ Ipak, Raul Mortli je prime-

⁷Ibid., p. 221.

⁸Henry David Thoreau, „A Week on the Concord and Merrimack Rivers“, *The Works of Thoreau*, edited by Henry Seidel Canby (Boston: Houghton Mifflin, 1946), p. 241.

⁹Jean-Luc Nancy, *Listening*, translated by Charlotte Mandell (New York: Fordham University Press, 2007), p. 26.

¹⁰S tim pojmom sam se prvi put sreo u romanu Teda Mooneya, *Easy Travel to Other Planets* (New York: Farrar Straus & Giroux, 1981).

¹¹Aristotle, *Works of Aristotle*, translated by S. Forster, Vol. VII, *Problemata* (Oxford: Clarendon Press, 1927), p. 896, lines 20-26.

tio „veliko nezadovoljstvo rečima“, ali i „sve veće prisustvo jezika tišine“ u klasičnoj Grčkoj.¹²

Mnogo kasnije, Paskal je izrazio svoj užas nad „ćutanjem univerzuma“,¹³ dok je Hegel bio čvrsto uveren da je ono što se ne može izreći naprosto neistinito, da je tišina slabost koja mora biti prevaziđena. Šopenhauer i Niče bili su među onima koji su naglašavali neophodnost osamljivanja, čime su odstupali od neprijatelja tišine, kao što je bio Hegel.

Dobar primer je i poznati komentar Odisejeve avanture sa Sirenama (iz Homerove *Odiseje*), Horkhajmera i Adorna. Po njima, Sirene su pokušale da skrenu Odiseja s njegovog puta, kao što Eros pokušava da spreči napredovanje represivne civilizacije. Opet, Kafka je smatrao da bi tišina bila mnogo zavodljivije iskušenje od pesme Sirena.¹⁴

„Fenomenologija počinje u tišini“, pisao je Herbert Špiglberg.¹⁵ Stavljanje pojava ili predmeta ispred idejnih konstrukcija, njena je osnovna pretpostavka. Ili, kao što je to govorio Hajdeger, postoji misao mnogo dublja i strožija od one konceptualne, koja delom obuhvata i primordijalnu vezu između tišine i razumevanja.¹⁶

Postmodernizam, a posebno Derida, osporava sve širu svest o nedovoljnosti jezika i tvrdi, na primer, da provalije tišine unutar diskursa predstavljaju ozbiljne prepreke za značenje i moć. Tačnije, Derida snažno osuđuje „nasilje primitivne i prelogičke tišine“ i proglašava je za nihilističkog neprijatelja misli.¹⁷ Ta žestoka averzija dobro ilustruje Deridinu gluvoću za prisutnost i uzvišenost, kao i

¹²Raoul Mortley, *From Word to Silence I* (Bonn: Hanstein, 1986), p. 110.

¹³Blaise Pascal, *Pensées*, edited by Phillipe Seller (Paris: Bordas, 1991), p. 256.

¹⁴Franz Kafka, *Parables*, navedeno u George Steiner, *Language and Silence* (New York: Atheneum, 1967), p. 54.

¹⁵Herbert Spiegelberg, *The Phenomenological Movement*, Vol. Two (The Hague: Martinus Nijhoff, 1969), p. 693.

¹⁶Martin Heidegger, „Letter on Humanism“, *Basic Writings* (San Francisco: Harper San Francisco, 1992), p. 258.

¹⁷Jacques Derrida, *Writing and Difference*, translated by Alan Bass (Chicago: University of Chicago Press, 1978), p. 130.

pretnju koju u tišini vide oni kojima je simboličko sve. Vitgenštajn je dobro osećao da postoji nešto što prethodi svemu izrecivom i što ostaje neizrecivo. To je smisao poznate završne teze iz njegovog *Tractatus Logico-Philosophicus*: „O onome o čemu se ne može govoriti, treba ćutati.“¹⁸

Da li se tišini može prići i razmišljati o njoj bez postvarivanja, ovde i sada? Mislim da u njoj treba videti kanal koji podstiče misao, osnovnu pretpostavku njenog razvoja. Tišina može biti i dimenzija straha, tuge, čak i ludila i samoubistva. U stvari, tišinu je zaista teško postvariti, zamrznuti je u nešto neživo. Stvarnost s kojom se suočavamo ponekad je nema; da li u tome treba videti pokazatelj dubine još uvek prisutne tišine? Možda je ćuđenje, nemo i duboko, ono pitanje koje pruža najbolji odgovor.

„Tišina je tako precizna“, rekao je jednom Mark Rodko i ta rečenica me je proganjala godinama.¹⁹ Suviše često narušavamo tišinu, samo zato da bi smo naglasili neki detalj koji blokira osećaj za celinu, čiji smo deo i svest o tome kako je sve uništavamo. Negde na Antarktiku, u zimu 1933, Ričard Bird je zapisao u svoj dnevnik: „Krenuo sam u redovnu šetnju oko 4 popodne... Zaustavio sam se da oslušnem tišinu... Dan se gasio, rađala se noć – ali, u velikom miru. Na delu su bili neizmerni procesi i sile kosmosa, harmonični i bešumni.“²⁰ Koliko toga se otkriva u tišini od dubina i tajni žive prirode? I Eni Dilar na divan način odgovara buci: „U nekom trenutku kažem šumi, moru, planinama, svetu, 'Spremna sam. Sada ću su stati i biti potpuno mirna.' Izbacuješ sve iz sebe i samo ćekaš, osluškuješ.“²¹

¹⁸Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus* (London: Routledge, 1974), p. 89.

¹⁹Navedeno u James E. B. Breslin, *Rothko: A Biography* (Chicago: University of Chicago Press, 1993), p. 387.

²⁰Navedeno u Hannah Merker, *Listening* (New York: HarperCollins, 1994), p. 127.

²¹Annie Dillard, *Teaching a Stone to Talk* (New York: HarperPerennial, 1982), pp 89-90.